

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟ ΕΛΛΕΙΜΜΑ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΈΝΩΣΗΣ

MALVINA TEMA*

Περίληψη

Το εν λόγω κείμενο θα ασχοληθεί με την ποιότητα της δημοκρατίας εντός της ΕΕ, εστιάζοντας σε αντίστοιχα θέματα που σχετίζονται με την Πολιτική Διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η πολυδιάστατη συζήτηση για το *δημοκρατικό έλλειμμα* στην Ευρωπαϊκή Ένωση συνδέεται αρχικά με τις φωνές που υποστηρίζουν ότι η ΕΕ θα μπορούσε να παράγει πιο διαφανείς και πιο υπεύθυνες πολιτικές. Επιπροσθέτως, οι θεσμικές και κοινωνικοψυχολογικές εκφάνσεις του προβλήματος αποτελούν κομβικές μεταβλητές για την επίλυσή του.

Σε ό,τι αφορά στην ποιότητα της δημοκρατίας στην ΕΕ, ανακύπτει συχνά στις σχετικές συζητήσεις το βασικό δίλημμα της επιλογής μεταξύ της δημοκρατίας εκ της συμμετοχής (input democracy) και της δημοκρατίας εκ του αποτελέσματος (output democracy), με την τελευταία να τοποθετεί τις ελίτ στην κορυφή της πυραμίδας λήψης των αποφάσεων. Ακόμα, με κάθε νέο βήμα στη διαδικασία της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, το ζήτημα της δημοκρατικής νομιμοποίησης καθίσταται ολοένα και πιο ευαίσθητο. Το αν η ΕΕ πάσχει σήμερα από δημοκρατικό έλλειμμα και, αν ναι, κατά πόσο αυτό προκαλείται από τη διαδικασία ολοκλήρωσης είναι ζήτημα νευραλγικής σημασίας για το μέλλον της Ένωσης. Τα ερωτήματα αυτά θα εξεταστούν παρακάτω, ξεκινώντας με μια γενική εισαγωγή στο θέμα και συνεχίζοντας με το *δημοκρατικό έλλειμμα* και την αντιμετώπισή του στο πλαίσιο της Πολιτικής Διεύρυνσης της ΕΕ. Στο τέλος του δοκιμίου θα διατυπωθούν κάποιες παρατηρήσεις.

Λέξεις-κλειδιά: ΕΕ, δημοκρατικό έλλειμμα, διαβουλευτική δημοκρατία, πολιτική διεύρυνσης της ΕΕ

*

Εισαγωγή

Η συζήτηση για το *δημοκρατικό έλλειμμα* στην Ευρωπαϊκή Ένωση έχει λάβει ποικίλες διαστάσεις. Ωστόσο, αυτή σχετίζεται σε πρώτη φάση με τις φωνές που υποστηρίζουν ότι η ΕΕ θα μπορούσε να παράγει πιο διαφανείς και πιο υπεύθυνες πολιτικές. Από την άλλη πλευρά, οι θεσμικές και κοινωνικοψυχολογικές διαστάσεις του προβλήματος αποτελούν κομβικές μεταβλητές για την επίλυσή του.

Πρέπει να επισημανθεί ότι «η δημοκρατία είναι κάτι περισσότερο από την απλή εφαρμογή πολιτικών που συνάδουν με τα συμφέροντα των πολιτών. Η ουσία της δημοκρατίας είναι η πολιτική βούληση. Εάν η πολιτική σκηνή δεν προσφέρει αυτή τη βούληση, η σύνδεση μεταξύ των προτιμήσεων των ψηφοφόρων και των αποτελεσμάτων των πολιτικών αφήνεται στην τύχη των ελίτ και των θεσμών» (Hix, 2003, σελ.24).

Κατά συνέπεια, η δημοκρατία έχει επίσης να κάνει με την ικανότητα των ψηφοφόρων να επιλέξουν μεταξύ διαφόρων ελίτ, οι οποίες ανταγωνίζονται με υποψήφιους πολιτικούς ηγέτες και με διαφορετικά προγράμματα εφαρμογής εγχώριων πολιτικών. Ο ανταγωνισμός αυτός αποτελεί τη βάση για τη λεγόμενη δημοκρατία εκ της συμμετοχής (input democracy) που αντιτίθεται στην προσέγγιση της δημοκρατίας εκ του αποτελέσματος (output democracy), καθώς η πρώτη όχι μόνο επιτρέπει στους ψηφοφόρους να ανταμείβουν ή να τιμωρούν τους ηγέτες για τις πράξεις τους, αλλά προωθεί επιπλέον τον πολιτικό διάλογο, τη διαβούλευση και την αντιπαράθεση απόψεων.

* Η συγγραφέας: *Malvina Tema*, υποψήφια Διδάκτορας και Λέκτορας στο *Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Τιράνων*, Αλβανία.

Σύμφωνα με την κυρίαρχη βιβλιογραφία σχετικά με τη διαβουλευτική δημοκρατία, υπάρχει ένα βασικό και επαναλαμβανόμενο δίλημμα που θέτει τον δημόσιο διάλογο εναντίον της δημοκρατίας εκ του αποτελέσματος, καθώς η τελευταία τοποθετεί τις ελίτ στην κορυφή της πυραμίδας λήψης των αποφάσεων. Στον αντίποδα παραμένει το ζήτημα ότι μπορούμε να έχουμε τη διαβούλευση, αλλά να εκλείψει η πολιτική ισότητα. Έτσι προκύπτει ένα νευραλγικό ερώτημα: είναι δυνατόν να έχουμε και τα δύο; Μπορούμε να έχουμε δημοκρατική μέθοδο που περιλαμβάνει και αντιπροσωπεύει πάντες υπό συνθήκες όπου οι άνθρωποι μπορούν να ενημερώνονται και να έχουν άποψη για περίπλοκα θέματα; Είναι δυνατόν να συνδυάσουμε τη διαβουλευτική δημοκρατία με την πολιτική ισότητα; Σ' ένα τέτοιο πλαίσιο, η Ευρωπαϊκή Ένωση χρειάζεται μέτρα για να βελτιώσει τη δημοκρατική της νομιμοποίηση.

Το *δημοκρατικό έλλειμμα* ως έννοια εκφράζει την απομάκρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τους πολίτες. Επιπρόσθετα, τα διάφορα όργανα της ΕΕ πάσχουν από έλλειψη ευθυνών που τα καθιστά απρόσιτα στον μέσο πολίτη, καθώς ο τρόπος λειτουργίας τους είναι ιδιαίτερα περίπλοκος. Από την άλλη πλευρά, αντιμετωπίζουμε το ζήτημα του *Ευρωπαϊκού δήμου* και την κοινωνικοψυχολογική αντίληψή μας για την ταυτότητα του Ευρωπαίου πολίτη.

Για το δημοκρατικό έλλειμμα

Σε κάθε επίπεδο της διαδικασίας της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, το ζήτημα της δημοκρατικής νομιμοποίησης έχει καταστεί ιδιαίτερα ευαίσθητο. Οι Συνθήκες του Μάαστριχτ, του Άμστερνταμ και της Νίκαιας συνεισέφεραν στη βελτίωση της δημοκρατικής νομιμοποίησης του θεσμικού συστήματος μέσω της ενίσχυσης των δυνάμεων του Κοινοβουλίου ως προς τον διορισμό και τον έλεγχο της Επιτροπής και ακόμα μέσω της επέκτασης της δράσης της διαδικασίας συναπόφασης. Η Συνθήκη της Λισαβόνας ακολούθησε τη λογική αυτή. Από τη μια πλευρά ενδυναμώνει την ισχύ του Ευρωκοινοβουλίου σε νομοθετικά και οικονομικά ζητήματα και του επιτρέπει να ασκεί αποτελεσματικότερο πολιτικό έλεγχο στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή μέσω της διαδικασίας διορισμού του Προέδρου της. Από την άλλη, η Συνθήκη προσπαθεί να αυξήσει τη συμμετοχή των πολιτών στη δημοκρατική ζωή της Ένωσης με τη δημιουργία του δικαιώματος πρωτοβουλίας του πολίτη και με την αναγνώριση της σημασίας του διαλόγου μεταξύ των Ευρωπαϊκών θεσμών και της κοινωνίας πολιτών. Επίσης, η Συνθήκη της Λισαβόνας ορίζει ότι οι συσκέψεις του Συμβουλίου των Υπουργών θα δημοσιοποιούνται προκειμένου να προωθηθεί η διαφάνεια και η πληροφόρηση για τους Ευρωπαίους πολίτες (Europra, n,d).

Το δημοκρατικό έλλειμμα και η διεύρυνση της ΕΕ

Το αν η ΕΕ υφίσταται ακόμα δημοκρατικό έλλειμμα και κατά πόσο το πρόβλημα αυτό προκαλείται από τη διαδικασία ολοκλήρωσης αποτελεί κομβικό ερώτημα για το μέλλον της Ένωσης. Αν το πρόβλημα παραμένει, είναι αναγκαίο να εξετάσουμε αν η κατάσταση της ΕΕ είναι χειρότερη από αυτή των υποψηφίων κρατών-μελών της. Οι περισσότερες μελέτες καταλήγουν πως η ικανότητα της ΕΕ να επιφέρει διαδικασίες εκδημοκρατισμού στις υποψήφιες χώρες έχει αποδειχθεί αρκετά περιορισμένη. Σημειωτέον ότι η προσχώρηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση άλλαξε τη φύση της δημοκρατίας στα νέα κράτη-μέλη αλλά επηρέασε επίσης την κατάσταση σε υποψήφια και πιθανώς υποψήφια κράτη. Μάλιστα, τα ευρύτερα δημοκρατικά πρότυπα δείχνουν ότι υπάρχει ακόμη ποικιλομορφία ως προς τα μοντέλα δημοκρατίας, τόσο μεταξύ της ανατολικής και της δυτικής Ευρώπης, συγκρίνοντας τα νεότερα κράτη-μέλη με τα παλαιότερα, όσο και μεταξύ των υπάρχοντων κρατών-μελών και των υποψηφίων. Παρόλο που η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει υποστηρίξει ποικιλοτρόπως τον εκδημοκρατισμό στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, η ίδια έχει ταυτόχρονα επιβάλλει νέους περιορισμούς στη δημοκρατία που λειτουργεί σε εθνικό επίπεδο. Τα εθνικά κοινοβούλια τείνουν να αποτελούν λιγότερο ισχυρούς δημοκρατικούς παίκτες στη διάρκεια της διαδικασίας ολοκλήρωσης και αφού η χώρα προσχωρήσει στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Καθώς η πολιτική διεύρυνσης σχετίζεται γενικότερα με την εξωτερική πολιτική, η δημοκρατική λήψη αποφάσεων εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης πρέπει να εξυπηρετεί ένα ποικιλόμορφο σύνολο πολιτικών συμφερόντων και προτιμήσεων. Αποτελεί πλέον αναγκαιότητα να έχουν οι πολίτες ευρύτερη πρόσβαση στην Ευρωπαϊκή διαδικασία λήψης αποφάσεων. Η αναγκαιότητα αυτή είναι ακόμα πιο έκδηλη στα νέα κράτη-μέλη από την Κεντρική και την Ανατολική Ευρώπη. Αυτό συμβαίνει επειδή, εξαιτίας των νέων περιορισμών και της δυναμικής της ολοκλήρωσης, οι πολίτες αισθάνονται ιδιαίτερα αποξενωμένοι από τη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Παρόλ' αυτά, τα γεγονότα δείχνουν πως σε πολλές περιπτώσεις οι εξωτερικές επιρροές έχουν τη δυνατότητα να διαδραματίσουν έναν εποικοδομητικό ρόλο, με την προϋπόθεση ότι οι συνθήκες για την κάθε μετάβαση ξεχωριστά είναι ευνοϊκές και για τις υποψήφιες χώρες.

Η συνολική πολιτική της ΕΕ προς τα υποψήφια κράτη της Ανατολικής Ευρώπης φωτίζει τα όρια της

διεύρυνσης διαμέσου της εφαρμογής διαφορετικών εργαλείων προώθησης της δημοκρατίας. Μολαταύτα, η δημοκρατική διαβούλευση υπονομεύεται σε μεγάλο βαθμό από τις τεχνικές λεπτομέρειες της διαδικασίας ολοκλήρωσης και την απομάκρυνση των ελίτ από τον *Ευρωπαϊκό δήμο*. Μεταξύ άλλων αρχών και κανόνων που κυριαρχούν στη διαδικασία διεύρυνσης, στο επίκεντρο της προσπάθειας τοποθετούνται οι διαφορές τεχνικές λεπτομέρειες που προωθούν την ταχύτητα, την αποτελεσματικότητα και την ειδικευση, οι οποίες όμως ταυτοχρόνως περιορίζουν τις δημοκρατικές πολιτικές στις υποψήφιες χώρες και εναποθέτουν τη διαδικασία ένταξης στην ΕΕ σε μια στενή ελιτιστική σφαίρα ειδικών. Το μέγεθος του εγχώριου κόστους και ο αντίκτυπος της ΕΕ στα πολιτεύματα αποτελούν το κύριο σύνολο παραγόντων που αφορούν στον προσανατολισμό της ΕΕ. Αυτό προκύπτει από την ασυμμετρία της διαδικασίας ολοκλήρωσης, από τη στιγμή που αυτή έχει ως κέντρο και ευνοεί κυρίως την Ένωση. Το χειρότερο είναι, επίσης, ότι οι περιορισμοί της επιρροής της ΕΕ σε υποψήφιες χώρες συνδέονται συχνά με την έλλειψη σαφών όρων, την ασυνεπή εφαρμογή των όρων ή την άσκηση επιφανειακού ελέγχου. Η κατάσταση αυτή είναι ιδιαίτερα προβληματική για την πολιτική σε εθνικό επίπεδο, ιδιαίτερα αναφορικά με τα ζητήματα της δημοκρατίας.

Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Συνεπώς, έχοντας εστιάσει στις ελίτ σε επίπεδο ΕΕ αλλά λαμβάνοντας επίσης υπόψη τις ελίτ σε εθνικό επίπεδο, πρέπει να τονιστεί ότι και στις δύο περιπτώσεις το προβληματικό σημείο είναι η αποξένωση από τον *Ευρωπαϊκό δήμο*. Η αποξένωση αυτή συνεχίζει να επηρεάζει την ποιότητα της δημοκρατίας και εμποδίζει περαιτέρω τη δυνατότητα της δημοκρατικής διαβούλευσης. Πρόκειται για ένα ακόμα ζήτημα που σχετίζεται με τα θέματα της πολιτικής και της δημοκρατικής ισότητας. Συμπερασματικά, τα ζητήματα της διαβούλευσης, της πολιτικής ισότητας και της διαδικασίας συνεχούς διαλόγου δεν μπορούν να απαντηθούν ούτε άμεσα ούτε εύκολα, και αυτό ισχύει τόσο για τα σημερινά κράτη-μέλη όσο και για τις χώρες που είναι υποψήφιες για την Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.

Μετάφραση από Αγγελική Νεβσεχιρλίογλου

Αναφορές

- Democratic Deficit. (n.d). Europa.
http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/democratic_deficit_en.htm
Majone, G. (1996) *Regulating Europe*, London: Routledge.
Moravcsik, A. (2002) 'In Defense of the "Democratic Deficit": Reassessing the Legitimacy of the European Union', *Journal of Common Market Studies*, 40(4), 603-634.
Hix, S. (2003). *The End of Democracy in Europe? How the European Union (As Currently Designed) Restricts Political Competition*. LSE
Sartori, G. (1976) *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis, Volume I*, Cambridge: Cambridge University Press.
Schumpeter, J. (1943) *Capitalism, Socialism and Democracy*, London: Allen & Unwin

© DKE 2013

<http://www.southeast-europe.org>
Contact: dke@southeast-europe.org

*

Σημείωση: Σεβαστοί ερευνητές, αν κάνετε μια αναφορά σε αυτό το τμήμα ή απόσπασμα του άρθρου, παρακαλούμε στείλτε μας ένα e-mail στο dke@southeast-europe.org για να μας το δηλώσετε.

Παρακαλούμε αναφερθείτε στο άρθρο ως εξής: Malvina Tema: Δημοκρατικό έλλειμμα εναντίον διαβουλευτικής δημοκρατίας στο πλαίσιο της Πολιτικής Διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (Μετάφραση από Αγγελική Νεβσεχιρλίογλου) *International Relations Quarterly*, Τόμος 4. No.4 (Χειμώνας 2013/4) σελ. 3.

Σας ευχαριστούμε για την συνεργασία σας. *Αρχισυντάκτης*.